

ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті проаналізовано досвід окремих європейських країн зі створення системи забезпечення якості вищої освіти. Визначальним аспектом цієї системи є визначення результатів навчання. Можливість та рівень їхнього досягнення оцінюється завдяки застосуванню інституційної і професійної акредитації, у проведенні якої беруть участь держава, громадські і професійні організації. Виявлено, що в останній час вищі навчальні заклади Європи зосередили свою увагу на педагогічних аспектах забезпечення якості.

Ключові слова: *результати навчання, алгоритм забезпечення якості, інституційна та професійна акредитація.*

В статье проанализирован опыт некоторых европейских стран по созданию системы обеспечения качества высшего образования. Ключевым аспектом этой системы являются результаты обучения. Возможность и уровень их достижения оценивается при помощи институциональной и профессиональной аккредитации, в которой участвуют государство, общественные и профессиональные организации. Выявлено, что в последнее время вузы Европы сосредотачивают свое внимание на педагогических аспектах обеспечения качества.

Ключевые слова: *результаты обучения, алгоритм обеспечения качества, институциональная и профессиональная аккредитация.*

In article experience of some European the countries on creation of system of maintenance of quality of higher education is analyses. Key aspect of this system are results of training. Possibility and level of their achievement is estimated by means of institutional and professional accreditation in which participate the state, the public and professional organizations. It is revealed that recently universities of Europe focus the attention to pedagogical aspects of maintenance of quality.

Keywords: *results of training, algorithm of maintenance of quality, institutional and professional accreditation.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси у світі, інтернаціоналізація вищої освіти викликає до необхідність створювати вищими навчальними закладами системи якості, які б ґрунтувалися на

загальних принципах і критеріях оцінки. Для країн-учасниць Болонського процесу створено стандарти забезпечення якості вищої освіти, які передбачають органічну взаємодію внутрішнього і зовнішнього оцінювання. Однак ці стандарти визначають загальну політику вищих навчальних закладів з розробки власних систем якості вищої освіти і процедур оцінювання. Саме це викликає безліч питань у широкого загалу управлінців і викладачів українських ВНЗ, оскільки вони процес забезпечення якості асоціюють із простим адміністративно-організаційним вирішенням питань.

Виклад основного матеріалу. Дослідження вітчизняних науковців (І. Вакарчук, В. Гапон, О. Голубенко, К. Левківський, О. Лещинський, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В. Приходько, М. Степко та ін.), які відбуваються навколо розробки систем порівняних критеріїв, національних та європейської межі кваліфікації, стандартів щодо забезпечення якості, принципів якісної підготовки фахівців, не роблять питання забезпечення якості вищої освіти в різних країнах Європи більш зрозумілими. Практично не вивчається досвід окремих країн-учасниць Болонського процесу, окремих вищих навчальних закладів і поглядів провідних європейських педагогів.

Тому **метою нашої статті** є дослідження підходів різних країн Європи до розв'язання проблем якісної підготовки фахівців.

Говорячи про забезпечення якості вищої освіти, необхідно зазначити, що цей процес помилково зводять до питань акредитації. Проте акредитація – це тільки зовнішній елемент підтримання надійної роботи ВНЗ по відношенню до студентів, працедавців та держави як джерела фінансування. Тобто акредитація – це тільки інструмент управління якістю програм підготовки фахівців за конкретним фахом.

З погляду зарубіжної педагогіки, забезпеченням якості є „створення адекватної системи розповсюдження знань та прагнення до якості шляхом організації інформаційного забезпечення, зв'язків та консультування” [1]. Однак на практиці під забезпеченням якості розуміється сукупність механізмів та інструментів. Такий помилковий погляд призводить до

виключення з алгоритму забезпечення якості розробки концепції. При цьому контроль, яким закінчується алгоритм забезпечення якості, стає простою констатацією досягнення студентами певних результатів навчання. Тоді як його головне призначення – на підставі існуючої концепції коригувати діяльність усього навчального закладу в напрямку створення особливої „культури якості”.

Завдяки цьому, стає можливим наповнити необхідним сенсом діяльність усіх відповідальних за процес забезпечення якості осіб, оскільки саме вони повинні займатися визначенням головних проблем якісної підготовки фахівців, знаходити шляхи їхнього розв’язання на окремих напрямках та в цілому по навчальному закладу, розробляти критерії оцінки діяльності студентів, обирати методи оцінки діяльності викладачів, покращувати контакти з абітурієнтами, батьками, працедавцями, оптимізувати фінансування діяльності ВНЗ та інше [2]. Проте всі ці питання зводяться до ресурсів, процесів і результатів, які мають відповідати створеній у ВНЗ концепції якості [3].

Якщо досліджувати діяльність різних країн Європи у цьому напрямку, то стає очевидним, що в питаннях забезпечення якості підготовки фахівців відбувається певна зміна акцентів із розв’язання адміністративно-організаційних питань контролю якості на всебічне педагогічне забезпечення якості підготовки фахівців. Мова йде про суттєве оновлення змісту програм, їхню стандартизацію, введення системи безперервної й додаткової освіти, освітніх кредитів, сучасних освітніх технологій, моніторингу якості освіти.

Сьогодні європейська система забезпечення якості вищої освіти охоплює такі аспекти, як:

- наявність науково-педагогічних кадрів відповідного рівня кваліфікації, а також фінансових, матеріальних, інформаційних, навчально-методичних та інших ресурсів;
- вироблення чітких вимог до контингенту студентів та їхня практична реалізація під час прийому (конкурсного відбору) на навчання;

– організація навчального процесу, адекватна сучасним тенденціям розвитку національної і світової вищої школи та рівню розвитку суспільства й економіки;

– визначення умов і параметрів системи атестації студентів;

– розробка й реалізація освітніх технологій;

– контроль освітньої діяльності і якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання і на всіх рівнях – вищого навчального закладу, держави та на міжнародному рівні [4].

Наприклад, у Франції проведена радикальна перебудова змісту освіти, головною метою якої стала міждисциплінарність, яка дозволяє студентам оволодівати цілим комплексом знань у різних галузях виробництва і науки. Відбулася реорганізація структурних підрозділів багатьох університетів у напрямках створення на базі декількох вузькопрофільних кафедр міждисциплінарних підрозділів – навчально-дослідних одиниць (Unita de Formation et de Recherche) [5]. При цьому змістовна складова частина реформування університетів, оцінка ефективності педагогічної, управлінської, соціальної діяльності забезпечується завдяки укладанню контрактів між ВНЗ і державою.

Як зазначає британський експерт у галузі якості освіти Д. Хокер, більшість університетів намагаються встановити рівноправне партнерство між ВНЗ, викладачами, студентами, родинами студентів і громадськими організаціями, що сприяє створенню творчої атмосфери, стимулює пізнавальну діяльність студентів, поєднує зусилля всіх учасників освітнього процесу [6].

Дослідження Г. Шабанова свідчать, що загальною тенденцією у сфері діяльності із забезпечення якості в різних країнах стає пристосування навчання „до можливостей і здібностей особистості, формування сучасного змісту освіти, застосування ефективних технологій та активних методів навчання, які дозволяють створювати у ВНЗ комфортне розвивальне освітнє середовище” [7].

Значна увага приділяється кваліфікації професорсько-викладацького складу, оскільки педагог вищої школи перестав бути єдиним джерелом знань і повинен управляти діяльністю студентів у їхній роботі з різними джерелами навчальної інформації. Як зазначають E. Hanushek та L. Woßmann, існує значна кількість даних про те, що кваліфікація педагога є ключовою умовою успіху студентів. Проте характеристики „гарного викладача” на сучасному етапі описані досить розмито і досить різняться на рівні окремих країн і навчальних закладів, що унеможливорює законодавче або нормативне регулювання відповідних вимог. Однак і створення системи простих вимог до відповідної кваліфікації викладача стає додатковим поштовхом для адекватнішого формування професорсько-викладацького складу [8]. Так, у Швеції введена нова кваліфікація, яка передбачає володіння педагогом вищої школи спеціальними знаннями і навичками, які дозволяють ефективно вести викладацьку діяльність з урахуванням різного віку та попередньої освітньої підготовки студентів.

Однак важливою тенденцією є створення в європейських вищих навчальних закладах механізмів оцінки якості освіти, які мають певні національні й регіональні особливості. Попри ці відмінності в усіх країнах Європи офіційно визнаною метою оцінки якості вищої освіти є її підтримка на рівні визначених стандартів чи покращення.

У зв'язку з цим вважаємо доцільним розглянути питання акредитації як інструмента оцінки якості університетів (інституційна) та їхніх програм (професійна). Саме акредитація розглядається як засіб порівняності систем вищої освіти різних країн. У кожній країні Європи створені власні схеми забезпечення якості, які, з одного боку, є уособленими формами оцінки якості вищої освіти, з іншого боку, на практиці ця процедура часто інтегрована в заходи із забезпечення якості. Саме з метою розвитку процесу порівняності був створений у Європі акредитаційний консорціум (ЕСА), який висунув основні принципи діяльності національних акредитаційних структур, а саме:

- 1) незалежність від держави та вищих навчальних закладів і залучення зовнішніх експертів;
- 2) первинна оцінка проводиться самими ВНЗ;
- 3) зовнішня оцінка містить у собі дослідження діяльності університету на місці та спільну експертизу;
- 4) оприлюднення звітів [9].

На підставі цих принципів національні організації формують власні принципи і критерії, визначають напрями оцінок різних аспектів якості вищої освіти. Цікавим з цієї точки зору є робота британської структури The Open University Validation Services (OUVS), яка займається акредитацією навчальних закладів і ратифікацією (валидацією) навчальних програм, у тому числі й за межами Великобританії [3].

OUVS проводить такий вид оцінок:

- діагностичну, яка визначає здатність і готовність до реалізації навчальних програм, а також потенційних проблем навчання (інтерв'ю, тести);
- формувальному, що досліджує елементи зворотного зв'язку як частини навчального процесу (завдання, реферати, робочі зошити, семінари);
- підсумкову, яка оцінює досягнення чи недоліки відносно навчального процесу (усні та письмові іспити, проекти).

Основними принципами оцінок OUVS є:

- оцінки повинні бути відкритими, справедливими, обґрунтованими й вірогідними;
- оцінки повинні бути адресними щодо результатів процесу навчання;
- критерії, за якими проводяться оцінки, повинні бути зрозумілими для всіх;
- академічні оцінки по можливості мають бути колективними;
- результати не є предметом обговорення поза межами організації, діяльність якої оцінюється;
- результати регулярно підлягають переоцінці.

Навчальні заклади, які залучають до акредитації OUVS, прагнуть отримати інформацію про стан тих ресурсів, завдяки яким реалізуються навчальні програми, відповідність процедур власної системи гарантій якості освітнім стандартам і дотримання прав студентів. Як бачимо, напрями діяльності OUVS передбачають у вищому навчальному закладі наявність систематичного моніторингу всіх аспектів підготовки фахівців.

У зв'язку з тим, що в багатьох країнах Європи результати підготовки фахівців за певними напрями визначаються спільно або при домінуванні неурядових професійних організацій, то існування й діяльність вузькоспеціалізованих організацій, які займаються акредитацією навчальних програм або навчальних курсів, є природнім. Прикладами таких організацій є Асоціація розвитку університетських шкіл бізнесу (AAC&B), Інженерно-технічна акредитаційна рада (ABET) [9], Акредитаційна агенція освітніх програм у галузі техніки, інформатики, природничих наук і математики (ASIIN) [3] й інші.

Однак головною проблемою оцінки якості вищої освіти стає визнання результатів підготовки фахівців. З одного боку, це визнання пов'язане з тим, що ринок праці, роботодавець, приймаючи випускника, підтверджують відповідність отриманого їм рівня знань вимогам ефективної роботи в певній сфері діяльності. Проте постає питання: наскільки кваліфікації, отримані в одній країні, аналогічні кваліфікаціям, котрі може здобути студент в іншій країні.

Тому міждержавне визнання результатів і якості навчання для європейських країн має політичне значення, про що вказується в усіх офіційних документах Болонського процесу. Важливу роль у визнанні отриманої кваліфікації грає зараз стандартизований Додаток до диплому, у якому викладено всі дані про зміст навчальної програми, а система залікових одиниць (ECTS) стає інструментом кількісної оцінки змісту програм, обліку й визнання набутих знань та їхнього рівня.

Безумовно, не може бути ідентичних програм, тому досить важливо

забезпечити міжнародну довіру. І у цьому контексті наявність загальних європейських організацій, які займаються акредитацією – Європейської мережі із забезпечення якості (ENQA), Європейської мережі державних інформаційних центрів із академічної мобільності й визнання (ENIC/NARIC) та інших, є доречною.

Також необхідним кроком у взаємному визнанні країнами Європи є узгодження національних систем кваліфікацій з Європейською межею кваліфікацій і фактичним впровадженням у 2012 році у країнах-учасницях Болонського процесу ЄРК. Після цього національні дипломи будуть містити чітке посилання на референтний рівень Європейської кваліфікаційної системи, який засвідчить, що студент знає, розуміє та що здатен робити.

Вважаємо також необхідним навести основні проблеми, пов'язані з впровадження основних принципів Болонської системи в європейських країнах. Як уже відзначалося нами вище, значні проблеми виникли з впровадженням двоступеневої вищої освіти, системою залікових кредитів ECTS, розробкою систем оцінки якості, мобільністю студентів і випускників, а також доступністю освіти в різних країнах.

І до сьогодні кожна з країн має власне розуміння терміну і змісту підготовки бакалаврів, магістрів і докторів. Разом із цим виявився низький рівень освіти багатьох країн-учасниць, неможливість за 3 – 3,5 роки підготувати бакалавра, здатного до інноваційної й дослідної діяльності.

Найбільшу складність викликає реформування системи вищої освіти Італії, оскільки з'ясувалось, що фактично рівень середньої освіти італійських шкіл не забезпечує потрібного рівня абітурієнтів, здатних навчатися за новою системою. При цьому управлінській тиск, які відчули на собі викладачі університетів Італії, не дає їм змоги творчо сприйняти нововведення. Так, професор С. Гадзоніо в інтерв'ю зауважив, що „університетське поле – то робота творча, результати якої не тільки залежать від організаційних здібностей, але й від творчих зусиль”.

Багато викладачів університетів різних країн відзначають, що

інтеграція, крім культурного збагачення, призводить до втрати специфічних національних традицій, особливо в соціальних, природничо-наукових і гуманітарних науках. У цьому контексті негативним аспектом визнається комерціалізація вищої освіти, орієнтація здебільшого на потреби ринку й глобального капіталу, нав'язування світогляду, що ґрунтується на ринковій економіці. Все це в різні періоди останнього десятиріччя викликало навіть масові студентські демонстрації у Великобританії, Норвегії, Греції, Фінляндії, Латвії та інших країнах.

Означені проблеми, безумовно, потребують проведення широкої дискусії, із залученням рядових викладачів університетів, науковців, практиків, студентських організацій.

Таким чином, у досягненні якості вищої освіти європейські університети намагаються дотримуватися певного алгоритму її забезпечення, який охоплює визначення параметрів якості (результатів навчання), загальне бажання його досягти, концепцію якості, її реалізацію і контроль якості. Наявність концепції вищої освіти є провідним елементом забезпечення якості, оскільки впливає на організацію й реалізацію всього процесу управління якістю.

Європейські держави і вищі навчальні заклади в останній час поступово переходять від адміністративно-організаційного підходу в розв'язанні проблем забезпечення якості до створення системи її педагогічного забезпечення, приділяючи значну увагу якості викладацької діяльності, застосуванню передових освітніх технологій, ефективній взаємодії з усіма суб'єктами навчального процесу і споживачами освітніх послуг.

Висновки. На європейському рівні визначається необхідність створення єдиної системи оцінки якості, яка повинна забезпечити порівняність отриманої студентом кваліфікацій і мобільність випускників ВНЗ на міжнародному ринку праці. Дієвим інструментом цього процесу стає інституційна і професійна акредитація, яка здійснюється урядовими і

неурядовими організаціями кожної країни, але повинна базуватися на загальноєвропейських стандартах і принципах діяльності європейської мережі із забезпечення якості. Тому нагальною проблемою для багатьох європейських країн стає коригування національних систем кваліфікацій відповідно до європейської межі кваліфікацій, що на сучасному етапі стикається з безліччю труднощів. Означені проблеми вважаємо напрямами наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юрген К. Обеспечение качества, аккредитация и признание квалификации как контрольные механизмы Европейского пространства высшего образования / Колер Юрген // <http://sci.informica.ru/text/magaz/europa/2003/3/art008.html> .
2. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР. Система высшего образования во Франции // Новости ОЭСР: образование, наука, новая экономика. Вып. 3. – Приложение. – 2004. – С. 9 – 16.
3. Пузанков Д. В. Использование принципов всеобщего управления качеством стандартов ISO 9000 в инженерном образовании / Д. В. Пузанков, С. А. Степанов, С. О. Шапошников // <http://tqm.stankin.ru/index2.html> .
4. Похолкова Ю. П., Чучалина А. И. Обеспечение и оценка качества высшего образования / Ю. П. Похолкова, А. И. Чучалина // Высшее образование в России. – 2004. – № 2. – С. 12 – 28.
5. Загородній А. Європейська система забезпечення якості вищої освіти / А. Загородній // http://library.uipa.kharkov.ua/library/BD/BolonProz/3_Stati_iz_periodicheskikh_i_prodoguagshisa_izdaniy/Evr_sist_zab.htm .
6. Хокер Д. Г. Контроль качества и оценка работы образовательных учреждений в Великобритании / Д. Г. Хокер // Контроль качества и оценка в образовании. – СПб. : Межд. центр образовательных инноваций, 1998. – С. 18 – 45.
7. Шабанов Г. А. Педагогическое обеспечение качества образования в вузе: дисс ... док. пед. наук : 13.00.08 / Шабанов Григорий Александрович.

– М., 2006. – 407 с.

8. Hanushek E. A., Woßmann L. The Role of Education Quality in Economic Growth : World Bank Policy Research. – WP. 2007. – N 4122.

9. Обеспечение качества образования //

<http://www.rudn.ru/?pagec=256>